

PRAGMATİZM VE EĞİTİME YANSIMALARI

***

PRAGMATISM AND ITS REFLECTIONS TO EDUCATION

Kemal BAKIR*

"Felsefenin bir yüzü her zaman geleceğe dönüktür"

William James

Özet

Pragmatizm, insan için faydalı olanın temele alındığı bir felsefi düşüncedir. Eğitim ise yine insanın nasıl bir insan olması gerektiği konusunda, onun biçimlendirilme sürecidir. İşte tam bu noktada eğitimin nasıllığını belirleme işini kendine vazife bilen eğitim felsefesi ve bu kapsamda yer alan akımlar devreye girer. Bu çalışmada, günümüz eğitim anlayışında baskın bir şekilde etkili olan pragmatizm ve onun eğitimdeki yansımaları üzerinde durularak etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pragmatizm, Eğitim, Demokrasi, Demokratik Eğitim, Eğitim Felsefesi

Abstract

Pragmatism is a philosophical thought based on the basic principle of being beneficial for people. As for education, it is the training process of shaping people in how people they should be. At this point, the philosophy of education, which aims to determine how an education process should be and the other schools in this context, come to the scene. This study aims to explain pragmatism that is dominantly effective on the conception of education of the age and its reflections to education.

Key Words: Pragmatism, Education, Democracy, Democratic Education, Philosophy of Education

---

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği A.B.D. E-mail: kemalb@atauni.edu.tr.

GİRİŞ

Eğitim, insanın insanca yaşamasının olmazsa olmaz bir koşulu durumundadır. Çünkü eğitim, insanın hem bedensel hem de ruhsal yönden değişimi ve gelişiminde önemli, hatta en önemli işlevi üstlenmiştir. Eğitim aracılığıyla ki insan, bireysel yaşamdan toplumsal, ulusal ve uluslar arası ilişkilere kadar her alanda kendine özgü bir dünya kurarken; ötekiyle olan ilişkilerini de düzene sokmuştur. İnsanların eğitilmesi için gerekli olan araç-gereç ve yöntemler, zaman ve mekâna göre bir takım değişikliklere uğramış olsa bile, eğitilmesi gereken insan doğasında temelde-özde bir değişiklik olduğunu söylemek zordur.

İnsanlık tarihinde, değişik dönemlerde birbirinden farklı düşünceler aracılığıyla insanlar eğitiliyor olsalar da; söz konusu düşüncelerden bazıları, insanlar arası ilişkiler de her zaman var olmuştur ve bundan sonra da var olmaya devam edecektir. Bu düşünceler yüzyıllar boyu harmanlanarak bugüne kadar gelmiştir. Fakat eğitim konusundaki bu düşünceler üzerinde tam ve kesin bir görüş birliğine varılamamıştır ve hiçbir zaman da tek bir görüş tüm dünyada ortak bir kabul görmemiştir.

Her toplum kendi bugününü ve geleceğini planlamak, yeni nesillere kültürlerini ve bilgi birikimlerini aktarmak ve onları genel amaçta insanlığa; özelde ise, toplumlarına ve kendilerine faydalı birer birey olarak yetiştirmek istek ve ihtiyacı içerisinde. Bunun gerçekleştirilmesi ancak eğitim ile mümkündür. "Eğitim nedir?" ve "Nasıl bir eğitim yapılmalıdır?" soruları ise eğitimin felsefi yanını ortaya koyar. Eğitimi biçimlendiren ve ona yön veren düşünceler, bir felsefe disiplini olan eğitim felsefesinin konu alanı içerisinde. Sanayi devrimi ve aydınlanma ile birlikte değişmeye ve gelişmeye başlayan toplumsal ve siyasi düşünceler, özellikle de özgürlük ve demokrasi düşüncesi eğitimi doğrudan etkilemiştir.

19. ve 20. yy da toplumlar özgür, demokratik, bilgi toplumu olma yolunda önemli adımlar atmış ve bunu da eğitimle gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Böylece eğitim felsefesinde yeni bir çığır açılmış, eğitimde eski, geleneksel düşünceler yerine, özgürlük ve demokrasi temelli düşünceler benimsenmiştir. Bilgi toplumunda bilginin değeri faydayla ölçülmüş ve bilgi sürekli gelişen dünyada ilerlemenin bir aracı olarak görülmüştür (Progressivism). Bunun devamı niteliğinde ise, değişen dünyada eskiyen değerlerin yerine yenisinin konulması gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır

(Reconstructionism). Pragmatist eğitim felsefesini temsil eden bu düşünceler, günümüzde, başta Amerika olmak üzere tüm dünyada oldukça etkilidir.

Bilimsel ve ekonomik üstünlüğü yakalama arzusu, ulusları daha iyi bir eğitim sistemi oluşturma yolunda arayışlara itmiştir. Bu arayışlar bilimsel ve ekonomik alanda üstün olan ulusların eğitim anlayışlarına doğru yönelmiştir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu pek çok ulus yukarıda bahsi geçen pragmatist eğitim felsefelerini benimseyerek uygulamaya koymuştur.¹ Hatta pragmatizmin önde gelen temsilcilerinden Amerikalı filozof ve pedagoğ John Dewey Türkiye'ye davet edilmiş, Türk eğitim sistemi üzerinde tetkik ve incelemelerde bulunmuş ve bir tavsiye raporu hazırlamıştır. Tüm bunlar bir ulusun eğitim felsefesine şiddetle ihtiyaç duyduğunu ve felsefesiz bir eğitimin işlevini yerine getiremeyeceğini gösterir.

1. PRAGMATİZM VE EĞİTİM

1.1 Pragmatizm

1.1.1 Pragmatizmin Tarihi Gelişimi

Pragmatizm 19.yy sonu ve 20.yy başlarında İngiltere ve Amerika'da ortaya çıkan ve daha sonra Amerika'nın milli felsefesi haline gelen bir felsefe akımıdır. Kapitalizmin İngiltere'de filizlenmeye başladığı sıralarda ilk izleri Jeremy Bentham'da görülen sonra John Stuart Mill tarafından biçimlendirilen bu düşünce daha sonra Amerika'da pragmatizm adı altında gelişme alanı bulmuştur.² J.S Mill'in felsefesi yararcılık (Utilitarianism) olarak, Amerikan düşüncesi ise pragmatizm olarak bilinir. Yalnız her ikisi de faydayı temele almaları bakımından faydacılık ya da yararcılık olarak nitelendirilir. Pragmatizmin dünyaca tanınmasını sağlayan Amerikalı filozof William James, Pragmatizm adlı eserini, "Zihnin pragmatik açıklığını ilk kez kendisinden öğrendiğim ve bugün hayatta olsaydı onu liderimiz olarak düşünmekten zevk duyduğum John Stuart Mill'in anısına" şeklinde bir ifadeyle J.S. Mill'e ithaf

¹ Sabri Büyükdüvenci, **Eğitim Felsefesine Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2001, s. vi-vii

² Harald Delius, "**Etik**", Günümüzde Felsefe Disiplinleri, Çev & Der: Doğan Özlem, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1997, s.348-350

etmiştir.³ J.S. Mill'in felsefesi (utilitarianism), hazcı ahlak anlayışıyla bireyin mutluluğunun yanı sıra toplumun mutluluğunu da gözeten, empirik temelli, eylemlerin faydalı kılınması ve haz vermesi prensibine dayanır ve daha çok ahlak ve siyaset felsefesinde kendini göstermiştir.

J.S. Mill'e göre, kendi iyiliğimizi ve başkaların iyiliğini düşünmek en büyük mutluluk ilkesidir. Bu ilkeye göre, bütün diğer şeylerin aksine kendi hatırı için arzu edilen son amaç, mümkün olduğu kadar acıdan kaçma, nitelik ve nicelik bakımından haz dolu mutlu bir hayatı elde etmedir. Bu bağlamda fayda, insan eylemlerinin amacıdır ve zorunlu olarak ahlakın da temel ölçütüdür.⁴ J.S. Mill, bu görüşlere paralel olarak siyaset felsefesini de bu yönde geliştirmiş, toplumun bireye müdahale etmemesi biçiminde müdahalesizlik ya da başka bir deyişle negatif hürriyeti, bireyciliği ve liberalizmi savunmuştur.⁵ O'na göre, kişilerin mutluluğunun yanı sıra toplumun da mutluluğu esastır, kişiler birbirlerinin mutluluklarına engel olmadıkça, bireysel amaçlarına ulaşmada, kendi başarı ve yeteneklerini artırmada, kendi yaşam biçimlerini seçmede hürdürler, bu bireylerin ve dolayısıyla da toplumun ilerlemesini ve mutluluğunu sağlar.⁶ Toplumsal ve siyasal anlamda en yüksek kurum olan devlet ise özgürlüklerin koruyucusudur.

1.1.2 Pragmatizm nedir?

Pragmatizm etimolojik olarak pratik'ten türemiş, işe, eyleme dönük, uygulanması amaçlanmış olan düşünceyi karşılayan pragmatik'in düşünsel biçimini vurgular.⁷ Felsefi temelleri antik yunanda presokratik döneme kadar uzanır. Pragmatizm, insanı temele alarak, sofistlerin kuşkuculuğa ve dogmatizme karşı çıkarak ileri sürdükleri, "insan her şeyin ölçüsüdür" prensibini benimsemiş hümanist karakterli bir düşüncedir.⁸ Ayrıca pragmatizm, ontolojik anlamda Herakleitos'un "her şey akar", "insanı da içine

³ William James, **Pragmatism and four essays from The Meaning of Truth**, New York, Meridian Books, 1959, s.11

⁴ John Stuart Mill, **Faydacılık (Utilitarianism)**, Çev: N. Coşkunlar, İstanbul, MEB Yay, 1986, s.18-19

⁵ Richard Hudelson, **Modern Political Philosophy**, New York, M.E Sharpe, 1999, s.89

⁶ John Stuart Mill, **Hürriyet**, Çev: M. Osman Dostel, İstanbul, MEB Yay, 1997, s.18-19

⁷ William James, **Age**, s:43

⁸ Necmettin Tozlu; **Eğitim Felsefesi**, İstanbul, MEB Yay, 1997, s.57

alan her şey, süreklilik arz eden bir oluşum halindedir ve bu oluş içerisinde sürekli değişime uğrar⁹ görüşleri ile bağdaşır niteliktedir. Bu bağlamda pragmatizme göre, değişmeye bağlı insan eylemlerini kendine faydalı kılmak amacıyla eylemin amacının ve verdiği faydanın ölçüsünün sorgulanması esastır. Hakikat arayışı diye bir şey yoktur, her türlü düşünme etkinliği salt problem çözme ile ilgili bir konudur, inançlar ise eylem alışkanlıklarına tekabül eder, yoksa gerçekliğe ilişkin tasarımlar değildir.¹⁰ Bu bağlamda pragmatik yöntem, teoriği pratikteki işlevi ve uygulaması bakımından ele alır.¹¹ Pragmatist epistemolojide bilginin doğruluğu ve değeri verdiği faydayla ölçülür. Pragmatizm doğruluğu ve gerçekliği tek taraflı olarak sadece eylemlerin sonuçlarıyla değerlendirir ve onları yalnızca fayda açısından irdeler. Önemli olan sorunun çözümüne katkıda bulunmaktır, bilgi sorun çözücü bir araçtır, eylem bilgiye de, düşünceye de prensip olarak üstünlüklüdür.¹² Aklın temel işlevi şeyler hakkında bilgi vermek değil onlar üzerinden etkin bir şekilde eylemi sağlamaktır.¹³ Pragmatizmin başlıca temsilcileri, Amerikan filozofları Charles. S Peirce, William James ve John Dewey'dir. Amerikan pragmatizmi daha somut bir biçimde gündelik yaşamın içinde faydayı esas alır fakat buradaki fayda prensibi, aslen eyleme dönük kolaylığı ifade etme açısından işe yararlılığı betimler.

1.1.3 Amerikan Pragmatizmi

1.1.3.1 Charles Sanders Peirce

Amerika'da pragmatizmin kurucusu Charles S. Peirce, pragmatizmi bir anlam kuramı olarak görmüştür. O'na göre, bir şey hakkında bir kanıya sahipsek bu o şeyin hissedilebilir etkilerinden oluşmuştur. Buna örnek olarak, "güç" kavramını ele almış, o yıllarda çok beğenilen Analitik Mekanik adlı bir kitapta savunulan, 'gücün etkisinin anlaşılacağı fakat gücün kendisinin anlaşılamayacağı' görüşüne karşı çıkmıştır. O'na göre, "Güç" kelimesinin

⁹ Walther Kranz, *Antik Felsefe*, Çev: Suad Y. Baydur, İstanbul, Sosyal Yay, 1994, s.58

¹⁰ John Dewey, *Democracy and Education*, New York, The Free Pres, 1944, s.339-340

¹¹ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yay, 1999, s.711

¹² William James, *"Pragmatizm Ne Demektir"*, Çev: Bilal Genç, Felsefi Metinler: Pragmatizm, Edt: İsmail Doğu, İstanbul, Üniversite Kitabevi, 2004, s.215

¹³ Sarp Erk Ulaş *Felsefe Sözlüğü*, Ankara, Bilim Sanat Yay, 2002, s.1180-1181

zihinlerimizde uyandırdığı fikrin eylemlerimizi etkilemekten başka bir işlevi yoktur ve bu eylemler de güce sadece gücün etkileri vasıtasıyla gönderme yapmaktadır. Sonuç olarak eğer gücün etkilerini biliyorsak, gücün mevcut olmasının ima ettiği olgulara aşınaysak bilmemiz gereken başka bir şey yoktur.”¹⁴ Bundan dolayı bir kavramın anlamı bir eylemde, deneyimde ortaya çıkar. Bir kavramın anlamı konusunda ne düşünüldüğü önemli değildir, o kavramın anlamı birebir yaşantıda ve çevre ile etkileşimde ortaya çıkar. Yani herhangi bir kavramın gerçek anlamı onun hakkında düşünülen ya da tasarlanan değil eylemlerin semeresidir. Doğru, kendisini araştıran herkesin ortak kanı ve kabulüne dayalı olandır, üzerinde ortak kaniya varılan nesne de gerçektir.¹⁵ Peirce’ün pragmatizmi, her şeyin gerçek anlamının deneyimle ortaya çıkabileceğini savunan bir yöntem felsefesidir, Peirce buna “pragmatik maksim” der, bu metot bilimsel deney metodudur. Bu bağlamda bilgi de empirik temellidir, her şey birebir gerçek yaşamın içinde anlamını bulur ve değer kazanır.¹⁶ Peirce’den sonra pragmatizm kendi düşüncesinden farklı biçimlerde gelişmeye başlamıştır. Bu sebeple Peirce kendi felsefesini pragmatizmin diğer versiyonlarından ayırmak için **pragmatisizm** olarak adlandırmıştır.¹⁷

1.1.3.2 William James

Pragmatizmin temelleri Charles S. Peirce tarafından atılmasına karşın bu düşüncenin dünyaca tanınmasını William James sağlamıştır. Peirce’ün pragmatizmi bir anlam kuramı olmasına karşın William James “pragmatizm doktrinini, anlamlı bir felsefenin izlemesi gereken kurallar” olması bakımından bir yöntem olarak ele almıştır.¹⁸ James’e göre, bir yöntem olarak pragmatizm

¹⁴ Charles S. Peirce, “Fikirlerimizi Nasıl Berraklaştırabiliriz”, Çev: Bilal Genç, Felsefi Metinler: Pragmatizm, Edit: İsmail Doğu, İstanbul, Üniversite Kitabevi, 2004, s.93

¹⁵ Harun Tepe, *Platon’dan Habermas’a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*, Ankara, Ark Yayınevi, 1995, s.127

¹⁶ Celal Türer, *Charles S. Peirce’ün Pragmatik Felsefesi*, İstanbul, Üniversite Kitabevi, 2003, s.46

¹⁷ John R. Shook, *Amerikan Pragmatizminin Öncüleri*, Çev: Celal Türer, İstanbul, Üniversite Kitabevi, 2003, s.26

¹⁸ Ellen Kappy Suckiel, *William James’in Pragmatik Felsefesi*, Çev: C. Türer, İstanbul, Paradigma Yay, 2003, s.7

insan yaşamının bir amacıdır. Bu sebeple bütün kuram ve bilgilerin doğruluğu insan yaşamına katkıda bulunmalarına, amaca ulaşmada yardımcı olmalarına bağlıdır.¹⁹ Bir kuram gerçek anlamda elle tutulur bir fayda sağladığı müddetçe bir anlam ifade eder. Bilim, felsefe ve teolojiye ait hiçbir tanım ya da formül mutlak, son ve değişmez olmadığından insan ve doğa konulu kuramların anlamları sadece bunların problemleri çözme yeterliliklerinde aranmalıdır.²⁰ Herhangi bir teori ya da düşünce bir problemi çözmede yetersiz kalıyor, pratik yaşantı içerisinde herhangi bir şekilde farklılık ortaya koyamıyorsa o teori ve düşünceden vazgeçilmelidir. Bir teori ve düşüncenin anlamını verdiği fayda belirler. Bireyin dünyevi gereksinimlerinin temininin yanı sıra birey ve toplumun gelişmesini sağlayan her şey faydalıdır. Doğruluğun ölçütü verdiği faydadır, doğru bilgi faydalı olandır. Bu bakış açısı ile iyi ve doğru arasında mantıksal bir bağlantı mevcuttur. İyi de faydalı olabileceğinden ve çoğunlukla da öyle olduğundan, bu ikisi kısmen örtüşmektedir, yani doğru bir tür iyidir. Bir inanç biçiminde iyi olarak kanıtlanan her şey doğrudur.²¹ Din de, bireye hayatını anlamlı kılma yolunda manevi bir doyum sağladığı için, yani bir şekilde faydalı olduğu için, tümüyle doğrudur.²² Bu bağlamda, insan için en faydalı olan, hayatın her alanına uygunluk gösteren her şeyi içine alan, deneyimlerle paralellik gösteren her şey gerçektir.²³

1.1.3.3 John Dewey

John Dewey ise C.S. Peirce ve William James'in düşüncelerini sentezlemiş ve pragmatizmi, mantıksal ve ahlaki bir analiz teorisi olarak geliştirmiştir. Dewey, Hegelci bir mantıkla geleneksel epistemolojik süje-obje ilişkisine karşı çıkararak böyle bir düalizmi reddetmiş, Darwin'in evrim kuramından etkilenerek, insanı biyolojik evrimin bir ürünü ve dolayısıyla da, organik bir bütün olarak sürekli bir oluşun içerisinde olan doğanın bir parçası

¹⁹ William James, "Pragmatizmin Doğruluk Anlayışı" Çev: Bilal Genç, Felsefi Metinler: Pragmatizm, Edit: İsmail Doğu, İstanbul, Üniversite Kitabevi, 2004, s.228-229

²⁰ Ellen Kappy Suckiel; Age, s.42

²¹ Harun Tepe, Age, s.171

²² William James, *Pragmatism and four essays from The Meaning of Truth*, New York, Meridian Books, 1959, s.191-193

²³ Age, s.61-62

olarak düşünmüştür.²⁴ Geleneksel felsefenin amacı somut gerçekliği bulmak için felsefi bir metafizik kurmaktır. Fakat Dewey geleneksel düşünceye karşı çıkıp, felsefede yeniden yapılandırma yoluna gitmiş, insanın doğanın ayrılmaz bir parçası olması düşüncesine dayalı naturalistik bir metafizik kurarak, gerçekliğin pek çok farklı etkene (araca) bağlı olduğunu ve bu etkenlere göre değiştiğini ileri sürmüştür.²⁵ O'na göre, gerçeklik değişmeye bağlı olduğundan ya da öyle algılandığından, somut gerçeklik elde edilemez, bu nedenle de en iyisi somut kültürde yerleşik değerlere göre gerçekliğe ne anlam verildiğini bulmaktır. Bu da, amaçları içerisinde barındıran araçlarla, başka bir deyişle, bir bütünlük içerisinde deneyime dayalı insan eylemlerinin sonuçlarıyla mümkündür. Gerçekliğin bilgisi, yalnızca güncel olayların gelecek sonuçlarıyla elde edilebilir, bu da pragmatik doğruluktur, fakat değişmeye bağlı olarak yine de şüphe edilemez değildir. Çünkü bugün doğru diye bilinenin daha sonra öyle olmadığı ortaya çıkabiliyor. Gerçeklik değişirse de ona ait yargılar değişebildiğinden, pragmatik doğruluk ya da mutlak gerçek yoktur, sadece empirik deneyime dayandırılmış muhtemel doğrular vardır, hiçbir bilgi kesin, değişmez değildir.²⁶

Deneyim bilmenin ana unsurudur, bilme bir tür eylemde bulunmaktadır. Ontolojik anlamda insan doğanın bir parçası olması sebebiyle, bilgisi suje-obje ilişkisi çerçevesinde değil deneyim yoluyla eylem olarak kendinde ortaya çıkar.²⁷ Birey bu şekilde deneyimlerle doğal ve sosyal çevreye uyum sağlar, zaten insanın esas amacı da budur.²⁸ Bilgi doğru kurgu ya da teorilerden müteşekkildir, bu kurgu ya da teoriler, amacın bilgi ya da bir problemin çözümü olduğu, bir problemin çözümüne yönelik birer araçtır.²⁹ Kaynağı deney olmayan bilgi her zaman farklı biçimlere dönüşebilme ihtimalini

---

²⁴ John Dewey, *Age*, s.337-338

²⁵ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi 3*, Çev: Muammer Sencer, İstanbul, Say Yay, 1997, s.191-192

²⁶ John Dewey, *Age*, s.340-341

²⁷ John Dewey, *Reconstruction in Philosophy*, New York, Mentor Books, 1953, s:106-107

²⁸ *Age*, s.83-84

²⁹ John Dewey, *Democracy and Education*, New York, The Free Pres, 1944, s.338-339

içerisinde barındırdığından genel geçer bir karakter taşıyamaz. Bu sebeple bilginin yegane kaynağı deneydir.³⁰

Dewey'nin felsefesi Pragmatist düşünce gereği, pratik olarak, düşünce ve eylemleri gerçek yaşamdaki sonuçlarıyla ölçmesi bakımından eylemsel faydacılık, bunları araçlar olarak belirlemesi bakımından enstrümantalizm ya da araçsalcılık, eylemleri deneyimle eş tutması ve bilmeyi deneyime dayandırması bakımından da experimentalizm (deneyselcilik) olarak bilinir. Dewey, ömrü boyunca eğitim filozofu olarak bilindi, ismi eğitim ile anılır. Çünkü O, ileride de göreceğimiz gibi demokrasinin, yani Dewey'nin kendi düşüncesinin ancak eğitimle gerçekleşebileceğine inanırdı.

1.2 Pragmatist Eğitim Kuramları

1.2.1 İlerlemecilik (Progressivism)

İlerlemecilik 19. yy da Amerika'da sosyal reformların gerçekleştirilmesi ve bir ortak demokratik düşüncenin başka bir deyişle liberal düşüncenin oluşturulması ve benimsetilmesi amacıyla ortaya çıkmış, John Dewey'nin önderlik ettiği, pragmatist felsefenin eğitime uygulanış biçimidir.³¹ Bu çerçevede, ontolojik manada pragmatist gerçeklik anlayışından yola çıkarak, gerçeğin ancak insanın eylemleri vasıtasıyla çevresiyle etkileşiminde deneyimlerinin sonucu bir anlam verdiği şey olduğunu ileri sürer ve gerçeği gelişme ve ilerlemenin bir aracı olarak görür. W. James da pragmatizmi gerçekliğin anlamına (the meaning of truth) ulaşmada bir yöntem kuramı olarak izah etmiştir. Gerçek olan anlamlı olandır. Her şey deneyimle anlamlandırılabilirdiği ölçüde değerlidir. Her tür düşünce gerçekleştirilme olanağına göre bir anlam, buna bağlı olarak da bir değer kazanır.³² Metafizik bir deneyim alanı olmadığından bir anlama ve bir değere sahip değildir. Ancak gerçekliğin deneyimle elde edilebildiği doğal bir ortam değere sahip olabilir.³³ Geçeklik insandan bağımsız bir şekilde var olan değil, onun çevresiyle,

³⁰ Adnan Ömerustaoğlu, "Sorun Çözücü Araç Olarak Bilgi", Felsefelogos, S.23, 2004, s.77

³¹ Samuel P. Huntington, *American Politics: the Promise of Disharmony*, Cambridge, the Belknap Press, 1981, s.117-118

³² William James, *Age*, s.195-196

³³ *Age*, s.145-146

tabiatıyla karşılıklı münasebetinden meydana gelmiş .bir şeydir. İnsan çevresiyle (doğasıyla) bir bütünlük arz ettiğinden, amaç, araçlar olan eylemlerin sonuçlarıdır. Gerçeklik araçsal bir karakter taşır.³⁴ Araçlar amaçlar kadar önemlidir, çünkü birbirinden ayrışık değildir. Bu bütünlük içerisinde anlamlı kılınacak gerçekliğin ve de her şeyin sonsuza dek mutlak, sabit kalacağından emin olunamaz, çünkü her şey zamanla değişiklik göstermektedir. "Gerçeklik büyük oranda daha önceki gerçeklikleri aşarak ortaya çıkar."³⁵ Bu nedenle, gerçekliğin özü değişmezdir. Fakat bu değişme, salt değişme için değişme değildir. John Dewey evrimselciliğe bağlı kalarak insanın biyolojik yapısı ile değişmeyi ahenkli bir bütün halinde anlamlı bir biçime sokmaya çalışır. O'na göre, değişme olarak değişme salt akış, sıçrayış anlamına gelmesi bakımından zekâyı arka plana iter, hâlbuki zihinsel ilerleme problemlerin getirdikleri çözüm önerileriyle birlikte terk edilmeleriyle mümkün olabilmektedir. Bu problemlerin çözümü, gündemden kalkmalarıdır.³⁶

Bu bağlamda, İlerlemecilik, eğitimin, sürekli var olan gelişme ve değişmelere göre, bireyin çevresiyle münasebetini devam ettirdiği müddetçe, kendi deneyimlerinin gelişimi ve yenilenmesini mümkün kılacak şekilde, bilimsel bir mahiyette yapılandırılmasını savunur.³⁷ Eğitimde, araçlar ve neticeler birbirleriyle çok sıkı bir ilişki içerisinde olduğundan, pozitif anlamda bilimsel bir temele dayalı, sürekli değişmeye açık ve esnek olmalıdır.³⁸ Eğitim bir sonuç değil bir süreç ve hayata hazırlık değil hayatın kendisidir. Bu hayatta, gerçeklik yaşamdan ayrı, bilinemez, ulaşılamaz değil bireyin de aktif bir şekilde katıldığı ve içerisinde olduğu, bizzat yaşamın kendisi olduğu fikri hissettirilmelidir. Eğitim, bireylerin ilgi alanları dikkate alınarak seçilmiş maksatlı yaşantılarla, insan doğası ve çevresiyle bir bütünlük içerisinde olacak şekilde yapılandırılmalıdır.

İlerlemecilik, pragmatist düşünce gereği insanın doğasıyla bir bütünlük arz etmesi bakımından, bilgiyi insanın çevresiyle etkileşiminin bir sonucu

³⁴ Ernst Cassirer, *The Philosophy of Symbolic Forms Volume 4 The Metaphysics of Symbolic Forms*, London, Yale University Press, 1996, s.178

³⁵ William James, *Age*, s.146

³⁶ Teoman Duralı, *Biyoloji Felsefesi*, Ankara, Akçağ Yay, 1992, s.185, 187

³⁷ John Dewey, *Experience and Education*, New York, Touchstone Book, 1997, s.85-86

³⁸ John Dewey, *Democracy and Education*, New York, The Free Press, 1944, s.328-329

olarak ele alıp öğrenci merkezli eğitimi savunmaktadır.³⁹ Bu noktada zihin pasif alıcı değil, aktif, katılımcı ve oluşturunca. İnsan eylemde bulunarak deneyim yoluyla aktif bir şekilde bilgiyi oluşturur. Bilginin doğruluğu, James'a göre, insanın tatmin olmasına, Peirce ve Dewey'e göre ise bilimsel sınama durumlarına bağlıdır.⁴⁰ Gerçeklik, izafi olduğundan onun bilgisine ulaşmada, kullanılacak yöntemler, daha tatminkâr olanları bulununcaya kadar güncel, yürürlükteki yöntemler kullanılır, insandan ayrı olmadığından da, keşfetme yoluyla değil, kendi eylemlerini ve problemlerini titiz bir şekilde, bunlara katılımcı olarak araştırma yoluyla oluşturulabilir.⁴¹ Eğitimde bu durum seçilmiş problemler çerçevesinde öğrenme durumları oluşturarak, bireylerin çevrelerinin ve birbirlerinin durumları hakkında bir fikir edinmelerine imkân sağlar. Eğer bu çalışmalarda genel ya da öğrencilerin ilgi ve alakalarına bağlı konular ele alınırsa, bireyler bunları anlayıp hakkında teori geliştirebilir. Böylece öğrenme de gerçekleşmiş olur.⁴² Ayrıca bireyler amaçtan haberdar olduğundan öğrenme anlamına uygun bir şekilde, anlamlı, kolay ve kalıcı olur.

Okul hayata hazırlık değil, hayatın bizzat kendisidir. Bu yüzden öğrencinin ilgi ve merakı önemli bir etkidir. İnsan nasıl ki hayatta yaparak yaşayarak öğrenirse, okulda da, birebir eylemlerin içinde doğrudan doğruya yaparak yaşayarak öğrenir.⁴³ Yaşantı içerisinde, katılımcı öğrenmede birey aktiftir. Bu aktivite ile somuttan soyuta doğru bir gidişat hâkimdir. Okul bu eylemlerin maksatlı organizatörü olmalıdır.⁴⁴ Bu organize içerisinde bireylere şahsi fikir ve önerilerini serbestçe ortaya koyabilecekleri demokratik bir ortam sağlanmalıdır. Böylece birey kendisinin de bir parçası olarak organize ettiği gerçek yaşamın bir kesiti olan çevresiyle ilişkili eylemler sonucu oluşturduğu bilgiyle doğrudan doğruya yüzleşir. Bu yüzleşme ona pratik bir biçimde hayata karşı bir vaziyet alış, başka bir deyişle, pratik bir fayda sağlar. Şöyle ki, birey, doğrudan katıldığı yaşantıda, bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor becerilerini ortaya çıkarıp kullanabilmekte, böylece kendi yeterliliklerinin farkına varmakta, kendine güven duymakta, bağımsız iş yapabilme gücü kazanmakta ve kendi ayakları üzerinde durabilme yolunda önemli adımlar

³⁹ John Dewey, *Experience and Education*, New York, Touchstone Book, 1997, s.67

⁴⁰ Necmettin Tozlu; *Age*, s.58

⁴¹ Ernst Cassirer; ; *Age*, s.179

⁴² Necmettin Tozlu; *Age*, s.59

⁴³ Hüseyin Bal, *John Dewey'in Eğitim Felsefesi*, İstanbul, Kor Yay, 1991, s.39

⁴⁴ John Dewey, *How We Think*, New York, Dover Publications, Inc, 1997, s.168-169

atmış olmaktadır. Öğrenme, eylemler içerisinde deneyimlerle mümkündür, her bir deneyim bir sonrakine alt yapı ve bütünleştiricidir. Eğer böyle bir yaşantı yoksa öğrenme de yoktur, dolayısıyla kümülatif bir süreç de yoktur.⁴⁵ En iyi öğrenme doğal, yaparak-yaşayarak öğrenmedir, bu da ancak özgür bir ortamda mümkündür. Özgürlük iki açıdan ele alınabilir; birincisi hareket, eylem özgürlüğü ki yaşantıların gerçekleşmesi açısından önemlidir. İkincisi ise her tür yaşantıyı planlama ve sonuçları değerlendirme bakımından bir serbestlik getiren fikir özgürlüğüdür. İlerlemeciliğin geleneksel eğitimden ayrılan en önemli yanı da demokratik eylem ve fikir özgürlüğü temelli bir eğitimi savunmasıdır.⁴⁶

Sonuç olarak ilerlemecilik, geleneksel eğitim anlayışına karşı çıkarak, ezberleme ve kitaba bağlı eğitim yöntemlerini reddetmiş, okulun bir suni öğrenme ortamı olmaktan çıkarılıp bireylerin gelişim özelliklerini ve bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak onların üretkenliğini geliştirecek ve fikirlerini önemseyen, problem çözme metoduna dayalı yaparak yaşayarak öğrenme modelini benimsemiş, bilimsel, demokratik bir kurum olması gerektiğini savunmuştur. Öğretmen demokratik ortamın sağlayıcısı ve devam ettiricisi olarak bir rehber rolündedir. Ancak bu şekilde özgür bireyler yetiştirilebilir. İlerlemenin yegâne yolu da özgür bireyler yetiştirmektir.

1.2.2 Yeniden Kurmacılık (Reconstructionism)

Yeniden kurmacılık ilerlemeciliğin devamı niteliğinde ona bir tepki olarak doğmuş, pragmatizme dayanan bir düşüncedir. Amerika'da meydana gelen ekonomik kriz, sosyal bunalmalar ve teknolojik gelişmelerle birlikte insan varlığını tehdit eder hale gelen durumlar, ilerlemeciliğin amaçsız ya da işlevini yerine getiremez olarak anlaşılmasına yol açmış ve ona bir tepki olarak yeniden kurmacılığın oluşumunu hazırlamıştır. Yeniden kurmacılığa göre, sürekli var olan gelişme ve değişimlere insanın ayak uydurabilmesi için var olma mücadelesinde bir seçim yaparak, eskiyen, yıkılan değerlerin yerine yenisinin inşa edilmesi gerekir. Bütün düşüncelerin ortak hedefi insanlığın mutluluğu olmasına rağmen amaca ulaşmada takip edilecek, bağlı kalınacak yollar konusunda bu düşünceler arasında bir çatışma söz konusudur. Özellikle

⁴⁵ John Dewey, **Reconstruction in Philosophy**, New York, Mentor Books, 1953, s.83

⁴⁶ Hüseyin Bal, **Age**, s:32

de devlet ve toplum felsefesinde, nasıl bir yönetim ve devleti kim yönetmesi gerektiği noktasında birbirinden çok farklı ve çatışan teolojik ve siyasi düşünceler mevcuttur. Çatışan bu değerler içerisinde insan hangisine bağlı kalacağını bilememektedir. Bu durumda bütün bu düşüncelerin yasal bir zeminde savunulabileceği özgür bir ortam gereklidir. Bu ortam da ancak demokrasi ile mümkündür.⁴⁷ Bundan dolayı uygarlıklar, çoğulcu katılımın genelde daha doğru, daha iyiyi bilip uygulayacağı, azınlığın da görüşlerini savunup karşı eleştiri yapabileceği, yönetimin seçimle belirlenebileceği düşüncelerine dayalı bir yönetim biçimi olan demokrasiyi benimsemelidirler.⁴⁸

Bu ise ancak eğitimle sağlanabilecek bir durumdur. Çünkü eğitim bir değişim ve denge aracıdır. Gerçeklik değişmeye bağlı olarak bir izafiyet gösterdiğinden, eğitim bu rölativiteye ayak uydurabilecek şekilde yıkılan ya da eskiyen değerleri her an yeniden kuracak bir araçtır. Bu çerçevede eğitimin amacı bir dünya uygarlığı yolunda, insanların mutluluğunu, barış ve huzur ortamını sağlayarak değişmeyi gerçekleştirmektir.⁴⁹ Gerçeklik sadece yaşanan ana özgü değil, geleceği de kapsadığından eğitim yalnız yaşanan anı değil geleceği de göz önünde bulundurmak zorundadır. Başka bir deyişle eğitim geçmiş ve gelecek arasında geçmişi bir araç olarak kullanarak geleceğe hazırlama sürecidir.⁵⁰ Bu bağlamda dersler geleceğe yönelik içerikse değişmeye açık bilimsel bir karakter taşımalıdır. Okul, tek tek bireylerden başlayarak topluma doğru bir sosyal değişim ve toplumu yeniden yapılandırmanın sorumlu organizatörü olmalıdır. Amaçlar çok önemli olduğundan, yeniden kurmayı sağlayacak olana araçlar olarak, dersler, içerik ve konular amaçlara göre yapılandırılmalıdır.⁵¹

Eğitim durumları ise bu amaç doğrultusunda düzenlenmeli, bireylere toplumu yeniden şekillendirebilecekleri inancı ve kanaati uyandırılarak, hedefe varma yolunda işe yarayacak her tür materyal ve öğretim metot ve stratejileri kullanılmalı, gerektiğinde yenileri geliştirilmelidir. Amaçların meşru kıldığı, amaç açısından fayda prensibi çerçevesinde, her tür fikir ve düşüncenin özgürce tartışılıp eleştirilebildiği ve hangisinde karar kılınacağına bireylerin

⁴⁷ John Dewey, *Democracy and Education*, New York, The Free Press, 1944, s.331-332

⁴⁸ Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, Ankara, Anı Yayıncılık, 1998, s.112-113

⁴⁹ Mustafa Ergün, *Eğitim Felsefesi*, Ankara, Ocak Yay, 1996, s.83

⁵⁰ John Dewey, *Age*, s.79

⁵¹ Veysel Sönmez, *Age*, s.114

kendilerinin karar verdiği, öğretmenin rehberlik ettiği demokratik sınıf ortamları düzenlenmelidir. Daha çok gelecekle ilgili sosyal ve doğal problemler ele alınarak çözüme yönelik sınıf tartışmaları yapılmalıdır. Eğitim-öğretim faaliyetlerinde teorikten ziyade pratik, uygulamaya dönük; bireylerin kendi yeterliliklerini geliştirecek ve gizil güçlerini açığa çıkaracak olan yaşantılar tercih edilmelidir.⁵² İleri sürülen tüm bu düşüncelerin asıl amacı, geleceğe hazırlık ve var olma mücadelesinde değişen şartlara bağlı olarak toplumun temel dinamiklerinin yeniden kurulmasını sağlayacak bir araç olarak eğitimin nasıl olması gerektiğini betimler.

1.3 Bir Dünya Görüşü Olarak Pragmatizm ve Eğitim

Amerikan felsefesinin ve siyasal düşüncesinin temelini oluşturan pragmatizm, geleneksel radikal görüşlere karşı çıkıp, birbiriyle çatışan düşünceler arasında bir köprü vazifesi görerek sentezleme yoluna gitmiştir. Evrimselcilığe bağlı olarak değişimi göz önünde bulundurup sürekli gelişmeyi hedefleyen, aposteriori bilgi biçimini kabul edip pozitif değerleri ön planda tutan pragmatizm, her türlü katı kuralcılığa ve mutlakiyetçiliğe karşı olup, bilimin, demokrasinin, bireysel hak ve özgürlüklerin, çoğulcu katılımın önemle üzerinde durulduğu liberal bir felsefi düşüncedir.⁵³ Liberalizmin temelinde yer alan, tüm insanların doğuştan eşit ve özgür olduğu tezine dayalı doğal hukuk doktrinine ve mülkiyet, ibadet, vb başkasına devredilemez ve vazgeçilemez bireysel hakları içine alan doğal haklar öğretisine⁵⁴ binaen, pragmatist filozoflar, özgürlüğü, ele geçirildiğinde her şeyin üstünde tutulan bir hak olarak ele alırlar. Bir arada yaşayan insanların özgürlüğü kültürün bir içyapı sorunudur. Özgürlük mevcut kültüre göre bir anlam ve şekil alır. Yani özgürlük, kendisinden ne anlaşıldığına bağlı olarak, mevcut kültürel öğelere göre bir anlama sokulabilir.⁵⁵ Burada hassasiyetle üzerinde durulması gereken nokta yalın bir özgürlük anlayışının, negatif bir özgürlüğün var olup olmadığıdır. Pragmatizmin üzerinde durduğu özgürlük de tahakkümsüzlük

⁵² Age, s.115

⁵³ Matthew Festentein, **Pragmatism and Political Theory**, Cambridge, Polity Press, 1997, s.18-19

⁵⁴ Norman P. Barry, **Modern Siyaset Teorisi**, Çev: M. Erdoğan, Y. Şahin, Ankara, Liberte Yay, 2004, s.253-255

⁵⁵ John Dewey, **Freedom and Culture**, New York, Prometheus Books, 1989, s.23-25

olarak özgürlüğün, negatif bir özgürlüğün mevcudiyetidir.⁵⁶ Liberal bir düşünce olarak pragmatizmin baskın bir şekilde etkili olduğu Amerika'da, özgürlük ve demokrasi üzerine farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte bu düşünceler o kadar kökleşmiş ve güçlüdür ki, neredeyse bir inanç biçimine dönüşmüştür.⁵⁷

John Dewey geleneksel felsefeyi eleştirirken bunun içerisine geleneksel liberalizmi de sokmuştur. Dewey'e göre liberalizm bir buhran içerisindedir, dogmatizm ve çeşitli geleneksel düşüncelerin etkisiyle yozlaşmış, dar bir çerçeveye sıkışmış ve egemen azınlığın halkı kandırmak için kullandığı bir araç biçimine dönüşmüştür. Bu dar çerçevede birey arka plana itilmiş, hak ve özgürlükler ise tahakküm altında ismen vardırılar.⁵⁸ Dewey, reformist düşüncelerle liberalizmi yeniden yapılandırma yoluna gitmiş, daha geniş bir çerçevede daha çok detaya inmiş, bireyi ön planda tutarak zekâ ile özgürlük arasında bir bağıntı kurmuş ve özgürlüğün de kültüre göre şekil alması bakımından kültürel liberalizmi savunmuştur. O'na göre, liberalizm değişen şartlara bağlı olarak hukuk, siyaset, ekonomi ve kültür gibi toplum yaşamını düzenleyen temel alanlarda reformlar yaparak kendini yenilemelidir, bireyi göz önünde bulundurarak özgürlüğü geliştirecek müesseseler kurmalıdır.⁵⁹ Bu müesseselerin en başın da ise eğitim gelmektedir.

Eğitim, özgürlüğü kendi içinde yaşayarak gerçekleştirecek bir araçtır. Başka bir deyişle eğitim hem özgür bir ortamda olmalı hem de bu sayede bireyin özgürlüğünü sağlamalıdır. Eğitim hem bireylerin hem de toplumun kendini gerçekleştirmesini sağlayacak bir araç olarak her türlü totaliter, tekdüze ideolojiden uzak olmalıdır. Aksi halde işlevini yerine getiremez, sadece belirli bir ideolojinin aracı konumunda kalır.⁶⁰ Özgürlükleri içerisinde barındıran demokrasiye ve demokratik ilkelere uymayan toplumların görüşleri ve kurumları, özgürlüğü yaşatacak ve sağlayacak bir araç olan eğitime ve dolayısıyla da demokrasiye ulaşmada bir engel teşkil eder. Pragmatizme göre, ilerlemenin temel dinamiği olarak eğitim, demokratik problem çözme

⁵⁶ John Dewey, *The Public and its Problems*, Chicago, Swallow Press, 1954, s.85-87

⁵⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Eğitim Felsefesi*, İstanbul, Ülken Yay, 2001, s.242

⁵⁸ John Dewey, *Liberalism and Social Action*, New York, Prometheus Books, 1991, s.37-60

⁵⁹ *Age*, s.61-62

⁶⁰ John Dewey, *Freedom and Culture*, New York, Prometheus Books, 1989, s.37-38

sağlayan bir araç olması bakımından demokrasi için asli bir görev taşır. Bu bağlamda, demokrasi toplumu saran temel denge unsuru olarak tüm sosyal kurumlarıyla, kendi varlığını, gelişimi ve ilerlemesini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için eğitimin yanında yer almalıdır.⁶¹ Toplumun bütün kurumları eşit güce sahip olmalı ve bu kurumlar, kendisi de bir sosyal kurum olan eğitimle işbirliği halinde, toplumun bütünlüğünü ve amaçlarını gerçekleştirmek için eş güdüm içerisinde hareket etmelidirler. Eğer bir sosyal kurum diğerlerine oranla, daha fazla güce sahip olursa bu güç dengesini bozar ve onları tahakküm altına alarak kendi istekleri doğrultusunda onlara yön verir. Bu da o toplumda eğitimin işlevini tam olarak yerine getirmesini engeller.⁶² Böylece demokrasi zedelenir, toplum özgürlüğünü yitirebilir. Demokraside hedef, bireyin geçmişten geleceğe, konumunu, yeterliliklerini, haklarını bilmesi, aydınlanması ve kendini gerçekleştirmesidir. Bu da ancak en temel bir insan hakkı olarak demokrasinin vazgeçilmez aracı olan eğitimle mümkündür.⁶³ O halde demokratik devlet, vatandaşlarını doğal haklarını gözetebilecek ve bireysel, toplumsal özgürlüklerini gerçekleştirecek şekilde eğitmekle yükümlüdür.⁶⁴

Demokratik eğitimde okullar, farklı etnik kökene, dine ve ekonomik gelir düzeyine sahip bireyler arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin fırsat ve imkân eşitliği ilkesine dayalı bir yapıya sahip olmalıdır. Bu farklılıkların ortadan kaldırılması ve gerçek anlamda özgürlüğün sağlanması ancak bu sayede gerçekleşebilir. Bu nedenle fırsat ve imkân eşitliği eğitimin vazgeçilmez ilkesidir.⁶⁵ Okul farklı sosyal sınıflara mensup bireylere özgür bir ortamda, ortak ilgi alanları geliştirerek, kişisel yeteneklerin önünü açmalı ve bunların bağımsızlaşmasını sağlamalıdır. Bu, bireylerin yeteneklerini herhangi bir endişeden uzak bağımsız bir şekilde ortaya koyabilecek girişimci bir ruh ve özgüven kazandırır. Birey bu kazanımlarla, hayatın bizzat kendisi olması bakımından okulda ve de yaşamın tüm alanlarında her tür yaşantıya, sosyal eyleme aktif bir şekilde katılarak değişmeye ve dolayısıyla da toplumsal bütünlüğe uyum sağlar. Eğer eğitim böyle bir ortamdan yoksunsa, bireyler

⁶¹ John R. Shook, *Age*, s.136-137

⁶² İbrahim Ethem Başaran, *Eğitime Giriş*, Ankara, 1996, s.40-41

⁶³ Server Tanilli, "Eğitim, Toplum ve Gelecek", *Felsefelogos*, Sayı:10, 2002/2, s.22

⁶⁴ John Dewey, *Democracy and Education*, New York, The Free Press, 1944, s.87

⁶⁵ John S. Brubacher, *Modern Philosophies of Education*, New York, McGraw-Hill Book Comp, 1962 ,s.344-345

eylemler arasındaki ilişkileri kavramakta güçlük çeker ve bir anlam veremeyerek değişmeye katılımda pasif kalır ve toplumsal çatışmalarla birlikte bir bunalım ortamı meydana gelir.⁶⁶

Bu ortamda ilerleme ve gelişmenin önü tıkanır, bireyler özgürlüğünü yitirir, toplumda huzursuzluk ve düzensizlik baş gösterir. Bu da hem toplum için hem de demokrasi için hiç istenmeyecek bir durumdur. Bu yüzden, bir toplum bugününü ve geleceğini yapılandırırken demokratik bir eğitim düşüncesine ve sistemine sahip olmalıdır. Sonuç olarak, pragmatizm, insana faydalı eylemleri temele alarak bireyin özgürlüğüne giden yolda eğitimi gerçek yaşamın kendisi olması bakımından bir araç olarak ele almıştır. Bu bağlamda, eğitim bireylerin demokrasinin ilkelerini benimsemesini ve hayat tarzı olarak yaşamın içerisinde bir yer bulmasını sağlar.

---

⁶⁶ John Dewey, *Age*, s.87-88

KAYNAKLAR

- BAL, Hüseyin; **John Dewey'in Eğitim Felsefesi**, Kor Yay, İstanbul, 1991.
- BARRY, Norman P.; **Modern Siyaset Teorisi**, Çev: Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin, Liberte Yay, Ankara, 2004.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem; **Eğitime Giriş**, Ankara, 1996.
- BRUBACHER, John S.; **Modern Philosophies of Education**, McGraw-Hill Book Company, Inc, New York, 1962.
- BÜYÜKDÜVENCİ, Sabri; **Eğitim Felsefesine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.
- CASSIRER, Ernst; **The Philosophy of Symbolic Forms Volume 4 The Metaphysics of Symbolic Forms**, Yale University Press, London, 1996.
- CEVİZCİ, Ahmet; **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- DELIUS, Harald; **"Etik", Günümüzde Felsefe Disiplinleri**, Çev & Der: Doğan Özlem, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997.
- DEWEY, John; **Democracy and Education**, The Free Press, New York, 1944.
- .....; **Experience and Education**, Touchstone Book, New York, 1997.
- .....; **Freedom and Culture**, Prometheus Books, New York, 1989.
- .....; **How We Think**, Dover Publications, Inc, New York, 1997.
- .....; **Liberalism and Social Action**, Prometheus Books, New York, 1991.
- .....; **Reconstruction in Philosophy**, Mentor Books, New York, 1953.
- .....; **The Public and its Problems**, Swallow Press, Chicago, 1954.
- DURALI, Teoman; **Biyoloji Felsefesi**, Akçağ Yay, Ankara, 1992.

ERGÜN, Mustafa; **Eğitim Felsefesi**, Ocak Yay, Ankara, 1996.

FESTENTEIN, Matthew; **Pragmatism and Political Theory**, Polity Press, Cambridge, 1997.

HUDELSON, Richard; **Modern Political Philosophy**, M.E Sharpe, New York, 1999.

HUNTINGTON, Samuel P.; **American Politics: The Promise of Disharmony**, The Belknap Press, Cambridge, 1981.

JAMES, William; **Pragmatism and four essays from The Meaning of Truth**, Meridian Books, New York, 1959.

.....; **"Pragmatizm Ne Demektir"**, Çev: Bilal Genç, Felsefi Metinler: Pragmatizm, Edit: İsmail Doğu, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 2004.

.....; **"Pragmatizmin Doğruluk Anlayışı"**, Çev: Bilal Genç, Felsefi Metinler: Pragmatizm, Edit: İsmail Doğu, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 2004.

KRANZ, Walther; **Antik Felsefe**, Çev: Suad Y. Baydur, Sosyal Yay, İstanbul, 1994.

MILL, John Stuart; **Faydacılık (Utilitarianism)**, Çev: Nazmi Coşkunlar, MEB Yay İstanbul, 1986.

.....; **Hürriyet**, Çev: M. Osman Dostel, MEB Yay İstanbul, 1997.

ÖMERUSTAOĞLU, Adnan; **"Sorun Çözücü Araç Olarak Bilgi"** Felsefelogos, Sayı: 23, 2004/2.

PEİRCE, Charles S.; **"Fikirlerimizi Nasıl Berraklaştırabiliriz"**, Çev: Bilal Genç, Felsefi Metinler: Pragmatizm, Edit: İsmail Doğu, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 2004.

RUSSELL, Bertrand; **Batı Felsefesi Tarihi 3**, Çev: Muammer Sencer, Say Yay, İstanbul, 1997.

SARP ERK ULAŞ; **Felsefe Sözlüğü**, Bilim Sanat Yay, Ankara, 2002.

SHOOK, John R.; **Amerikan Pragmatizminin Öncüleri**, Çev: Celal Türer, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 2003.

SÖNMEZ, Veysel; **Eğitim Felsefesi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 1998.

SUCKIEL, Ellen Kappy; **William James'in Pragmatik Felsefesi**, Çev: Celal Türer, Paradigma Yay, İstanbul, 2003.

TANİLLİ, Server; "Eğitim, Toplum ve Gelecek", Felsefelogos, Sayı:10, 2002/2.

TEPE, Harun; **Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat**, Ark Yayınevi, Ankara, 1995.

TOZLU, Necmettin; **Eğitim Felsefesi**, MEB Yay, İstanbul, 1997.

TÜRER, Celal; **Charles S. Peirce'ün Pragmatik Felsefesi**, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 2003.

ÜLKEN, Hilmi Ziya; **Eğitim Felsefesi**, Ülken Yay, İstanbul, 2001.